

ŽINOJIMO SOCIOLOGIJA

Piteris BERGERIS

Piteris Bergeris (Peter Ludwig Berger, 1929-03-17-2017-06-27) gimė Vienoje, į krikščionybę atsivertusių žydų šeimoje, prieš Antrąjį pasaulinį karą su šeima emigravo į Palestiną, iš kur po karo jau pats persikėlė į JAV ir čia ilgainiui tapo vienu iš ryškiausių amerikiečių sociologų bei protestantų teologų, ypač pagarsėjusiu žinojimo sociologijos (sociology of knowledge) bei religijos sociologijos srityse. Mokėsi bei dėstė įvairiose aukštosiose mokyklose, tapo daugelio pasaulio universitetų garbės daktaru, galiausiai profesoriavo Bostono universitete, prie kurio įkūrė Kultūros, religijos ir pasaulio reikalų institutą. Tarp sociologų P. Bergeris apskritai išsiskyrė dėmesiu kultūrai, humanistikai, filosofijai ir, suprantama, religijai. Pagrindinis jo tyrimų laukas – skirtingų pažiūrų, pasaulėžiūrų, religijų susidūrimas, santykis bei sugyvenimas (vadinamasis pliuralizmas). Ir nors sociologui-teologui, suprantama, svarbiausia krikščionybės padėtis bei likimas šiuolaikinėje visuomenėje, ją sociologiškai tyrinėdamas jis prieina prie kai kurių esminių išvadų, itin svarbių kiekvienam bet kokių pažiūrų žmogui. Atrodo, kad jos galėtų ne tik gerokai prisidėti prie skirtingų pasaulėžiūrų bei religijų tarpusavio pagarbos Lietuvoje, šiuo atžvilgiu kartais primenančioje viduramžius, bet ir paraginti gyvesnio proto žmogų išvis nusiimti savo „pažiūras“ nuo akių, nors trumpam, ir pamėginti pažvelgti tikrovėn neprisidengtu žvilgsniu. Juk visi įsitikinimai, visi mokymai, visi dangaus ir pragaro vardu sakomi grūmojimai galų gale yra sakomi žmogaus ir žmogui.

P. Bergeris (pats ir su bendraautoriais) parašė apie trisdešimt knygų. Mūsų skaitytojui siūlome dvi ištraukas iš 1969 m. išleistos – ir mums anaipol nepasenusios – jo knygos „Gandai apie angelus: Antgamtės atradimas šiuolaikinėje visuomenėje“ (A Rumour of Angels: Modern Society and the Rediscovery of the Supernatural). Šios Bergerio ištraukos savaip netikėtai pratęsia ankstesniame „Būde“ skelbtą Solomono Ašo „Grupės įtaigą asmens sprendimams“.

Nelietuviška asmenvardžių rašyba atskiru sąrašu pateikta gale.

■ KOGNITYVINĖ MAŽUMA

Kognityvine mažuma vadinu grupę žmonių, kurių pasaulėvaizdis reikšmingai skiriasi nuo jų visuomenėje bendrai priimto už tikrą. Kitaip sakant, kognityvinė mažuma – tai grupė, susidariusi aplink tam tikrą socialiai nepalaikomą „žinojimą“. Kabutės čia pabrėžtinios. „Žinojimo“ sąvoka, kai ją vartoja žinojimo sociologas, visuomet reiškia tai, kas laikoma žinojimu arba tikima esant žinojimą. Kitais žodžiais tariant, santykis su klausimu, ar socialiai palaikomas „žinojimas“ galų gale yra teisingas ar klaidingas, yra griežtai neutralus. Visos žmonių visuomenės šia prasme remiasi tam tikru „žinojimu“. O žinojimo sociologija siekia suprasti skirtingas jo formas. Žinoma, lygiai taip pat kabučių vertas ir mano pavartotas būdvardis „kognityvinis“. Užuoť kalbėję apie visuomenių turimus „žinojimus“, galėtume kalbėti apie jų turimas kognityvines struktūras. Dar kartą: šitaip jokių būdu nėra vertinamas šių „kognicijų“ galutinis pagrįstumas. Tai būtina turėti galvoje, kada tik šis būdvardis toliau bus

pavartotas. Paprastai tariant, sociologas, kaip sociologas, visuomet laikosi reporterio vaidmens. Jis praneša, jog žmonės tiki „žinantys“ tą ir aną, ir šis jų įsitikinimas turi tokias ir tokias pasekmes. Vos tik jis surizikuos pareikšti nuomonę apie jų įsitikinimų pagrįstumą, iškart iškris iš sociologo vaidmens. Niekio blogo iš šio vaidmens išeiti, aš ir pats kartais taip pasiėgiu. Tačiau būtina aiškiai suprasti, kada ką darai.

Šiaip ar taip, žmonės – socialinės būtybės. Jų socialumui priklauso ir tai, ką jie žino, arba manoši žiną, apie pasaulį. Didžiumą to, ką mes „žinome“, esame perėmę kliaudamiesi kitų autoritetu, tad šis „žinojimas“ mums yra patikimas tik tol, kol tie kiti jį patvirtina. Kaip tik šitoks socialiai palaikomas, priimtas už tikrą „žinojimas“ leidžia mums su atitinkamu pasitikėjimu veikti kasdieniame gyvenime. Ir atvirkščiai: net ir patikimiausiam žinojimui, kai tik jis nebėra socialiai palaikomas, priimtas už tikrą „žinojimas“ leidžia mums su atitinkamu pasitikėjimu veikti kasdieniame gyvenime. Ir atvirkščiai: net ir patikimiausiam žinojimui, kai tik jis nebėra socialiai palaikomas, kai aplinkiniai jam prieštarauja, iškyla rimta grėsmė, ir ne tik tarpusavio santykiuose, bet – svarbiausia – ir mūsų pačių galvose. Kognityvinė mažuma tad neišvengiamai atsiduria

gana nepatogioje padėtyje, ir ne tik dėl to, kad dauguma būtinai būtų nepakanti ar represyvi, o paprasčiausiai todėl, kad toji dauguma atsisako pripažinti mažumos teiginius apie tikrovę už *žinojimą*. Geriausiu atveju mažumos požiūris pasidaro gynybinis. Blogiausiu atveju jis išvis nieko nebeįtikina.

Yra atlikta nepaprastai įdomių socialinės žinojimo raiškos tyrimų, kuriuos čia būtų sunku apžvelgti. Jos svarbą galėtų nušviesti vienas pavyzdys. Asmuo, atvykęs į Ameriką iš kultūros, kurioje kiekvienas „žino“, jog žvaigždės veikia žmonių likimus, ir Jungtinėse Valstijose višai pareiškęs šį savo „žinojimą“, netruks patirti, ką reiškia priklausyti kognityvinei mažumai. Jo bus klausomasi su atvira nuostaba arba atlaidžia pašaipa. Tikėtina, jis bus bandomas „apšviesti“ arba drąšinamas atvirai išpasakoti savo egzotiškas pažiūras kaip tautosakos pateikėjas. Jeigu jis nesugebės atsitverti nuo šitokio nuolatinio iššūkio savo iki šiol savaime suprantamai tikrovei (galbūt apimančiai ir dalį astrologų), neilgai trukus pats pradės savo „žinojimu“ abejoti. Esama įvairių būdų dorotis su abejonėmis. Toks kognityvinis tremtinys gali nuspręsti pasilaikyti savo tiesas sau, taip iš anksto atitverdamas jas nuo bet kokio galimo socialinio įvertinimo, arba gali stengtis įgyti sekėjų atsivertėlių. Arba jis gali siekti tam tikro kompromiso, veikiausiai ieškodamas galimų „mokslinių“ astrologijos paaiškinimų ir taip leisdamas savaipai tikrovei sumišti su ją atmetančiųjų kognityvinėmis prielaidomis. Žmonės nevienodai atsparūs socialiniam spaudimui. Šiaip ar taip, numanoma nelygios kovos išdava – kad nepripažįstamas „žinojimas“ tolydžio praras patikimumą ir paties jo gynėjo sąmonėje.

Pavyzdys gali pasirodyti perdėtas – juk galų gale tiek šias eilutes rašantysis, tiek jas skaitantysis veikiausiai „žino“, kad astrologija tėra nesąmonė.

Aiškumo dėlei galime pavyzdį apversti. Šiuolaikinis amerikietis, patekęs į astrologinę kultūrą, irgi išgyvens savo „mokslinės“ pasaulėžiūros sukrėtimą – dėl to paties socialinio spaudimo, kuris Amerikoje pakerta šaknis astrologijai. Ir padariniai lygiai taip pat nesunkiai numanomi. Tas pats nutinka antropologams lauko tyrimuose. Jie tai vadina kultūriniu šoku ir dorojasi su juo pasitelkdam įvairius atsisiejimo ritualus (tokia yra latentinė psichologinė lauko tyrimų funkcija), taip pat stengdamiesi bendrauti ar bent palaikyti ryšį su tyrinėjamos kultūros nepažįstančiais kolegomis,

o dar geriau – kaskart vis sugrįždami namo. Pastangoms išlikti anapus žlugus, iškyla grėsmė „tapti čiabuviu“. Žinoma, kultūros antropologas pats noriai įsitraukia savo elgesiu („dalyvaujamasis stebėjimas“) ir net jausmais („empatija“). Bet jei tik jis „taptų čiabuviu“ kognityviai, tai išvis nebebūtų kultūros antropologas. Nes iškristų iš visatos, kurioje šis užsiėmimas teturi prasmę ir tėra įmanomas.

PATIKIMUMO STRUKTŪRA

Žinojimo sociologija – sociologijos podisciplinė, atsiradusi Vokietijoje 1920-inais, o anglakalbiamis sociologams tapusi pažįstama per Karlo Manheimo raštus. Ji tyrinėja santykį tarp žmogaus minties ir socialinių sąlygų, kuriomis ši randasi. Esminė čia yra *patikimumo struktūros* sąvoka.

Vienas iš pamatinių žinojimo sociologijos teiginių – kad pažiūrų į tikrovę patikimumas (tai, kas žmonėms iš tikrųjų atrodo patikima) priklauso nuo socialinio palaikymo, kurio jos susilaukia. Paprasčiau tariant, savo nuomones apie pasaulį mes visų pirma perimame iš kitų žmonių, ir šios nuomonės mums yra patikimos visų pirma kaip tik dėl to, kad yra kitų patvirtinamos. Esama ir tam tikrų išimčių – tai nuomonės, kylančios tiesiogiai iš jutiminio patyrimo, bet netgi jos į prasmingas pažiūras apie tikrovę tegali būti integruotos per socialinius procesus. Ir nors visada yra galimybė eiti prieš bendrąjį socialinį sutarimą, vis dėlto taip pasielgti nelengva dėl galingo spaudimo prisitaikyti prie mus supančių žmonių pažiūrų bei tikėjimų, patiriamo kaip psichologinis spaudimas mūsų pačių sąmonėje.

Savąjį pasaulio supratimą mes susikuriame ir palaikome per *pokalbį* plačiausia šio žodžio prasme. Todėl tasai supratimas tiesiogiai priklauso nuo šio *pokalbio* tęstinumo bei nuoseklumo ir pasikeičia, pasikeitus pokalbio dalyviams.

Visi mes gyvename įvairiuose socialiniuose tinkluose, arba pokalbių audiniuose, kurių santykis su mūsų sampratomis apie visatą dažnai gana sudėtingas, o kartais net prieštaringas. Įmantresnės iš šių sampratų palaikomos organizuotomis praktikomis, skirtomis numalšinti dvejonėms ir apeiti įsitikinimo spragoms. Tokios praktikos vadinamos terapijomis. Šioms sampratoms paremti bei pateisinti dažnai pasitelkiami ir daugiau mažiau sistemingi teoriniai aiškinimai, sociologų pavadinoti legitimacijomis.

Pavyzdžiui, bet kuri visuomenė, mūsiškė irgi, atitinkamai organizuoja savo narių lytinį gyvenimą. Vienos lytinės praktikos leidžiamos ir netgi laiminamos, kitos – draudžiamos ir smerkiamos. Jei viskas gerai (o tai paprastai reiškia, kad asmenys sklandžiai socializuojasi), tuomet žmonės šioje srityje elgiasi taip, kaip iš jų tikimasi, ir vengia kitų galimybių, kurioms uždėtas tabu. Pavyzdžiui, vyrai veda labiausiai pageidaujamas moteris ir vengia miegoti vienas su kitu. Tačiau ne visą laiką viskas būna „gerai“. Kartais kas nors, žiūrėk, ima ir nuslysta nuo tiesaus bei siauro kelio. Visuomenė tokį gali nubausti, pasitelkdama visokių mechanizmus, sudarančius sociologų vadinamąją socialinę kontrolę. Arba visuomenė gali pasistengti jam „padėti“. Tokią „pagalbą“, arba terapiją, teikiančios tarnybos nurodys jam jo klaidas ir pasiūlys būdą, kaip iš savo paklydimo sugrįžti į bendrą gardą. Mūsų visuomenėje apstu būtent šią funkciją atliekančių psichoterapeutų, patarėjų bei socialinių darbuotojų. Tačiau net ir tada, kai viskas „gerai“, žmonės kartais užduoda klausimus. Jie nori paaiškinimų tiems doroviniams imperatyvams, kuriuos visuomenė jiems uždeda. Tokie paaiškinimai, arba legitimacijos, yra skirti įtikinti žmones, jog tai, kaip iš jų reikalaujama elgtis, yra ne tik išmintingas, bet ir vienintelis teisingas bei sveikas gyvenimo būdas. Daugybė psichologų yra griebęsi šios gudrybės – socialiai priimtina lytinio elgesio būdą sutapatinti su „psichine sveikata“. Visuomenėje su visokiomis tokiomis terapinėmis bei legitimuojančiomis gynybomis sukurti šeimą ir vengti homoseksualumo pasidaro gana patikima. O jeigu visuomenėje vyraujantis ir jos nariams primetamas „normalumo“ apibrėžimas būtų kitoks, būtų visai kitaip. Žodžiu, vienokiš ar kitokios „normalaus“ lytiškumo sampratos patikimumas priklauso nuo socialinių aplinkybių. Sudėję visus šiuos veiksnius – socialinius tikrovės apibrėžimus, jais paremtus socialinius santykius, juos palaikančias terapijas bei legitimacijas, – ir gauname visuminę tos ar kitos sampratos socialinio patikimumo struktūrą.

Šitaip bet kuri, bet kokio pobūdžio bei turinio pasaulio samprata gali būti įvertinama jos patikimumo struktūros požiūriu. Nes ši pasaulio samprata asmeniui tik tol yra bent kiek patikima, kol jis išlieka jos patikimumo struktūroje. Šio patikimumo laipsnis, pradedant neabejotamu tikrumu, didele tikimybe ir baigiant vien tik nuomone, tiesiogiai pareina nuo jį palaikančios struktūros galingumo. Ir ši dinamika visai

nepriklauso nuo to, ar samprata, šitaip padaryta patikima, yra teisinga ar klaidinga pagal kokio nors išorinio stebėtojo vertinimo kriterijus. Itin užtikrintai ši dinamika galioja visokiems religiniams teiginiams apie pasaulį, nes šie teiginiai iš pačios savo prigimties negali būti patikrinti jautiminiu patyrimu, todėl visiškai priklauso nuo socialinio palaikymo.

Patikimumo struktūrą sudaro tam tikri dėmenys: tai konkretūs joje „gyvenantys“ žmonės; pokalbių tinklas, kuriuo jos „gyventojai“ nuolat pratęsia savo palaikomą tikrovę; taip pat juos lydintios terapinės praktikos, ritualai ir legitimacijos. Pavyzdžiui, katalikų tikėjimo palaikymas asmens sąmonėje reikalauja katalikybės patikimumo struktūros. Šiai struktūrai visų pirma priklauso jo socialinėje aplinkoje esanti katalikų bendruomenė, pastoviai patvirtinanti jo tikėjimą. Pageidautina, kad šiai palaikančiai bendruomenei priklausytų ir tie, su kuriais asmuo yra labiausiai susijęs jausmais, – Džordžo Herberto Mydo vadinamieji *reikšmingieji kiti*. Pavyzdžiui, nelabai svarbu, ar katalikas yra žmogaus odontologas, tačiau žmona bei artimiausieji draugai jau geriau būtų. Šioje palaikančioje bendruomenėje nepaliaujamai vyksta pokalbis, atvirai arba nejučia palaikantis katalikiškąjį pasaulį. Atvirai – teigdamas, patvirtindamas, kartodamas katalikiškąsias tikrovės sampratas. Tačiau tokia bendruomenė katalikybę palaiko ir nejučia. Galų gale juk ne mažiau svarbu, kad kasdienybėje kai kurie dalykai ir nejučia būtų laikomi tikri – ne tik tie, kurie nuolat gausiais žodžiais patvirtinami. Išties, pačios pamatinės prielaidos apie pasaulį paprastai tėra numanomos – jos tokios „akivaizdžios“, kad nėra nė reikalo jas balsiai tarti. Mūsų asmuo tad atsiduria savotiškame veikiančiame katalikiškos kalbės aparate, kuo įvairiausiais būdais kasdien patvirtinančiame katalikiškąjį pasaulį, kuriame jis gyvena drauge su savo *reikšmingaisiais kiais*. Jei visi šie socialiniai mechanizmai veikia sklandžiai, jo katalikiškumas jam bus ne mažiau „prigimtas“ nei plaukų spalva ar įsitikinimas žemės traukos dėsniu. Tuomet jis – laiminga *anima naturaliter christiana* „iš prigimties krikščioniška siela“.

Tokia sklandi būklė patikimumo struktūroje iš tikrųjų mažai tikėtina. Dėl šios priežasties palaikančioji bendruomenė (šiuo atveju – bažnyčios institutas) yra numačiusi specialias praktikas, ritualus bei legitimacijas, kurios skirtos palaikyti tikėjimui stipriau ir plačiau, nei jis savaime palaikomas katalikiškos socialinės aplinkos. Žinoma,

tai ir ištisas rinkinys pamaldumo praktikų, nuo formalių sakramentų ligi konkrečiam asmeniui rekomenduojamų pasitikinimo ritualų (kaip maldos). Tai ir ištisas žinojimo masyvas (katalikybės atveju – ir milžiniškos apimties, ir begalinio įmantrumo), kuris užtikrina paaiškinimus bei pateisinimus kiekvienai religinio gyvenimo bei tikėjimo smulkmenai. Ir dar šiuo atveju tai – aukščiausios kvalifikacijos profesionalus personalas, pritaikantis asmeniui atitinkamą terapinę bei legitimacinę mašineriją. Skirtingomis aplinkybėmis detalės įvairuoja, ypač tarp padėties, kai patikimumo struktūra daugiau mažiau sutampa su asmens visuminiu socialiniu patyrimu (tai yra, kai katalikai sudaro daugumą), ir padėties, kai asmens patikimumo struktūra platesnėje visuomenėje tesudaro enklavą (tai yra, kai katalikai tėra kognityvinė mažuma). Tačiau esminis dalykas išlieka tas pats: katalikybės patikimumas priklauso nuo šių socialinių veiksnių prieinamumo.

Galima paprieštarauti, jog visa tai seniai žinoma, juolab katalikų mąstytojams. Galima būtų net pasakyti, kad tą patį, tik kitais žodžiais teigia formulė *extra ecclesiam nulla salus* „anapus Bažnyčios nėra išganymo“. Vis dėlto šiek tiek pamąsčius paaiškės, jog čia esama šio to daugiau nei vien „kiti žodžiai“, ir daugelis teologų, žinoma, nesutiks su šios formulės vertimu „be patikimumo struktūros nėra patikimumo“. Kodėl? Ogi todėl, kad šį vertimą sudaro toks tikėjimo aiškinimas, kuris iš jo atima nelygstamumą bei autoritetą. Tikėjimo slėpinys pasidaro mokslškai suprantamas, praktiškai pakartojamas ir bendrai pritaikomas. Kai patikimumo suteikimo bei palaikymo mechanizmai pasidaro aiškūs, išnyksta stebuklas. Tikėjimo bendruomenė nuo šiol suprantama kaip *konstruktas* – ji buvo sukonstruota žmonių atitinkamomis žmonių istorijos aplinkybėmis. Vadinasi, pasitelkiant tuos pačius mechanizmus, ji gali būti išardyta ir vėl rekonstruota. Išties, jei įsivaizduojamam religijos įkūrėjui bus įteikta sociologinė veiksmų programa, kaip padirbti reikalingą patikimumo struktūrą, į planą įeis tie patys esminiai dėmenys, kuriuos pasitelkiant buvo sudaryta katalikų tikėjimo bendruomenė. Taigi, senoji formulė, kitados reiškusi nelygstamo autoriteto patvirtinimą, virsta bendra taisykle. Ji lygiai taip pat sėkmingai gali būti pritaikyta katalikams, protestantams, teravados budistams, komunistams, vegetarams ir tikintiesiems skraidančiomis lėkštelėmis. Kitaip tariant, teologų pasaulis tapo *vienu iš daugelio* – tai reliatyvumo problemos

apibendrinimas, siekiantis gerokai toliau, nei anksčiau buvo nustatyta istorikų. Paprastai tariant, istorijos mokslas reliatyvumo problemą teigia kaip *faktą*, o žinojimo sociologija – kaip mūsų būties *neišvengiamą sąlygą*.

Jei turėčiau tikslą nuliūdinti teologus, galėčiau šį reikalą gerokai paplėtoti. Bet kadangi mano tikslas yra juos paguosti, man belieka tikėtis, kad atskleidžiau jį ganėtinai aiškiai ir pasakiau pakankamai, idant patvirtinčiau įtarimus, jog sociologija – niūrus mokslas, tetinkamas nihilistams, cinikams bei kitiems policijos priežiūros vertiems asmenims. Tiek teologai, tiek politiniai konservatoriai tai jau seniai įtarė, ir jų pasibodėjimas sociologija remiasi sveiku išlikimo instinktu. Šiuo metu manęs nedomina klausimas, ar padorioje visuomenėje sociologija turi būti uždrausta kaip tvirkinanti jaunimą ir griauianti deramą tvarką (esu tikras, jog Platonas manytų būtent taip). O iššūkį patyrusios teologinės minties, tiesą sakant, laukia netikėti atradimai, atperkantys šias niūrias sociologijos įžvalgas. Kaip tik jie man dabar labiausiai ir rūpi.

Neįmanoma sviesti kąsni reliatyvizmo slibinui į nasrus, o paskui vėl grįžti prie savo įprastų intelektualinių reikalų, nors žinojimo sociologijos pradininkas Maksas Šeleris bandė elgtis kaip tik taip. Panašiai teologinės minties srityje stengtasi brėžti ribą, ypač mielą neoortodoksų stovyklai, tarp „religijos“ ir „krikščionių tikėjimo“: „religija“ paklūstanti visoms toms reliatyvizuojančioms kategorijoms, kokios tik kam ateina į galvą, o štai „krikščionių tikėjimas“ liekąs jų kažin kaip nepaliestas. Nes tai esąs ne žmogaus kūrinys, o paties Dievo malonės dovana, suteikianti tvirtą pagrindą po kojomis net vidur reliatyvizmo liūno. Vienas išradingiausių tokios prieigos pavyzdžių būtų Karlo Barto įvadas į Liudvigo Fojerbacho „Krikščionybės esmę“, kurio visi gudravimai remiasi tokiais perskyrimais kaip tarp „profaniškosios istorijos“ ir „ganytojiškos istorijos“ (protestantų nuo seno puoselėta dichotomija) arba, pastaraisiais laikais, tarp prancūziškosios *histoire* ir vokiškosios *Geschichte* (Rudolfo Bultmano mokyklos ekvilibristika, deja, prarandanti didžiąją dalį savo įtikinamumo bet kurioje kitoje, ne vokiečių, kalboje).

„Profaniškoji istorija“ mena įprastą įvykių eigą, kurią tyrinėja istorikas, o štai „sakralioji istorija“ – tai Dievo veiklos pasaulyje istorija, kurią apčiuopti esą galima tikrai tikėjimu. *Histoire* kaip tik mena tikruosius istorinius įvykius, o *Geschichte* nurodo į tokius nutikimus tikinčiojo gyvenime,

kuriems istoriniai įvykiai pasitelkiami tik kaip savotiški simboliai. Pavyzdžiui, istorikas gali nustatyti kad ir kokių dalykų apie Jėzų iš Nazareto, tačiau visi šie istoriko atradimai galiausiai vis tiek nieko nereiškiantys, nes tik tikėjimu tesą galima suvokti, jog šis Jėzus iš tikrųjų yra Kristus. Arba iš tikrųjų svarbus esąs ne istorinis Jėzus, o tikinčiojo krikščionio patirtas Kristus. Priežastys, kodėl tokio pobūdžio argumentai neveikia, yra dvejopos. Pirma, empiriniam tyrėjui tokie skirstymai beprasmiai, nes „krikščioniškasis tikėjimas“ tėra platesnio „religijos“ reiškinių atvejis, o „ganytojiškoji istorija“ – tik vienas iš daugelio požymių į istoriją ir t. t. Pats šitoks skirstymas atsiranda tik *a priori* palikus empirinių tyrimų sritį, todėl negali būti pasitelkiamas šioje srityje išylančių problemų sprendimui. Antra, kadangi minėtas tvirtas pagrindas po kojomis yra suteikiamas vien Dievo malone, o ne pasiekiamas paties žmogaus, tai jis visiškai nieko mums neduoda, jei nesame iš anksto įsitikinę ant jo stovintys, nes priešingu atveju neišvengiamai turėtume klausti nurodymo, kaip ant jo užlipti. O tokių nurodymų ši teologinė prieiga dėl pačios savo logikos negali suteikti. Tokio pobūdžio pastangos išspręsti reliatyvumo problemą keistai primena seną kalvinistų išrinktumo doktriną: tiems iš mūsų, kuriems stinga šio ypatingo išrinktumo jausmo, belieka arba atsiduoti intelektualinei rezignacijai, arba ieškoti kito metodo.

Bet kuriam tokiam metodui būtinas *noras* išnagrinėti reliatyvumo reikalą iki galo. O tai reiškia, jog teks atsisakyti išankstinių neliečiamumo pretenzijų (tiek minėtąja neoortodoksijos prasme, tiek ankstesniu liberaliuoju būdu, prisileidžiant reliatyvizmo slibiną, bet tik „tiek ir nė žingsnio daugiau“). Kita vertus, operaciją atlikus, nutinka keisti dalykai. Kai jau viskas tapo reliatyvu ir kuo įvairiausiai atžvilgiais (istorijos, žinojimo sociologijos ar bet koku kitu), tuomet visu pirmapradžiu paprastumu vėl iškyla tiesos klausimas. Kai jau įsitikinome, jog visi žmonių teiginiai yra pavaldūs moksliskai apčiuopiamiems socialiniams-istoriniams veiksniams, tuomet kurie iš jų teisingi, o kurie klaidingi? Dabar nebegalime nei šio klausimo išvengti, nei užduoti jį su ankstesne *iki-reliatyviąja* nekaltybe. Šis nekaltybės praradimas ir yra esminis skirtumas tarp klausimo *prieš* pereinant šią „ugnies upę“ ir to paties klausimo *po*.

Už pavyzdį galima paminėti pastarųjų laikų „radikaliąją“, arba „sekuliariąją“, teologiją,

ties savo išeities tašku, tiek galutiniu kriterijumi imančią vadinamąją šiuolaikinio žmogaus sąmoningumą. Pirma ji reliatyvizuoja religinę tradiciją ją visą ar jos dalį priskirdama sąmoningumui, kuris jau esąs *passé*, praėjęs, „mums nebeįmanomas“, o tada ją visą ar jos dalį verčia į kalbą, tariamai atitinkančią vadinamąją šiuolaikinį sąmoningumą. Reikšmingas pavyzdys būtų R. Bultmano pasiūlytoji „demitologizavimo“ programa, pradedama prielaida, esą niekas iš vartojančių elektrą bei klausančių radiją nebegali tikėti Naujojo Testamento stebuklais, ir baigiama kertinių krikščioniškosios tradicijos sąvokų išvertimu į egzistencializmo terminus. Iš esmės ta pati procedūra būdinga visiems šios krypties teologams, nepaisant skirtingų metodų (kai kurie vietoj egzistencializmo griebiasi lingvistinės filosofijos, kiti jungiškąsios psichologijos).

Šiuo atveju man rūpi anaip tol ne tokio vertimo gyvybingumas ir ne šiuolaikiniam žmogui priskirtų savybių empirinis pagrįstumas, o veikiau *dvigubi standartai*, kuriuos galima nusakyti visai paprastai: *praeitis*, iš kurios mus pasiekia tradicija, vienu ar kitu socialiniu-istoriniu atžvilgiu reliatyvizuojama, o štai *dabartis* kažkodėl išlieka reliatyvizacijos nepaliesta. Kitaip tariant, Naujojo Testamento rašytojai matomi kaip pažeisti klaidingo jų laikų sąmoningumo, o štai šiuolaikinis tyrėjas *savo* laikų sąmoningumą priima už gryną pinigą, kaip aukščiausią intelektualinį palaiminimą. Elektros vartotojai bei radijo klausytojai intelektualiai statomi aukščiau Apaštalo Pauliaus.

O tai gana juokinga. Betgi daug svarbiau, kad iš žinojimo sociologijos perspektyvos toks požūris į dalykus atrodo nepaprastai vienaspusis. Kas veikė I amžiuje, tebeveikia XX-ajame! Naujojo Testamento rašytojų pasaulėžiūra buvo sukonstruota ir palaikoma to paties pobūdžio socialinių procesų, kurių pagrindu konstruojama ir palaikoma šiuolaikinių „radikalių“ teologų pasaulėžiūra. Ir vieni, ir kiti remiasi atitinkama patikimumo struktūra, savais patikimumą palaikančiais mechanizmais. Tai supratus, apeliavimas į bet kokią vadinamąją modernų sąmoningumą praranda didžiąją dalį svorio – nebent pavyktų save įtikinti, kad modernusis sąmoningumas išties įkūnija aukštesnes kognityvines galias. Kai kam pavyksta tuo patikėti kalbant apie šiuolaikinius filosofus ar psichologus, tačiau sunku būtų perkelti šį tikėjimo žygdarbį vidutiniam elektros bei šiuolaikinio pasaulėvaizdžio vartotojui. Kyla siaubingas įtarimas, jog Apaštalas Paulius galėjo turėti netgi

šiokių tokių kognityvinių pranašumų. Į visa tai atsižvelgiant, postringavimuose apie pagarsėjusią antgamtės mirtį šiuolaikinėje visuomenėje atsiranda rimta spraga. Jų empirinių prielaidų galima nė neginčyti, pripažįstant, jog šiuolaikiniame pasaulyje ištis esama tam tikros rūšies sąmoningumo, kuris su antgamte turi sunkumų. Šiaip ar taip, toks teiginys lieka socialinės-istorinės diagnozės lygmeny, tačiau diagnozuota padėtis dėl to anaipol neįgauna absoliutaus kriterijaus statuso. Šiuolaikinė būklė nėra neprieinama reliatyvizuojančiai analizei. Galime tarti, jog šiuolaikinis sąmoningumas esąs toks ir anoks, bet vis tiek lieka klausimas, ar aš būtinai turiu jam paklusti. Taip pat galime sutikti, tarkime, kad šiuolaikinis sąmoningumas nesuvokia angelų nei demonų, bet vis tiek lieka klausimas, ar angelų bei demonų tikrai nebėra vien dėl to, kad „šiuolaikinis žmogus“ jų nebesuvokia.

Sociologinė perspektyva turi vieną atperkančią (kone pažodžiui) savybę: reliatyvizuoti žiūrą, privesta ligi galo, užlinksta ir kerta pati save. Reliatyvizuotojai patys reliatyvizuojami, demaskuotojai patys demaskuojami, ir reliatyvizavimas kaip toks iš esmės panaikinamas. Ir galų gale prieiname visai ne minties paralyžių, kurio taip bijojo kai kurie ankstyvieji žinojimo sociologai, o veikiau lig šiol neregėtą laisvę visu lankstumu klausti apie tiesą.

Šiuolaikinei religijos krizei žinojimo sociologija gali pasakyti kur kas daugiau nei vien priminti šį bendrą principą. Ji gali praskleisti pačias nūdienio pasitikėjimo religija krizės priežastis – tai yra gali reliatyvizuoti reliatyvizuotojus daug giliau, atskleisdama nutylimus *jų pačių* patikimumo struktūros požymius. Visų svarbiausias iš jų, kurį būtina įsisąmoninti, yra šiuolaikinis *pliuralizmas* – jį šiame kontekste suprantu kaip situaciją, kurioje visuomenės nariams yra prieinama daugiau nei viena pasaulėžiūra, kitaip tariant, situaciją, kurioje pasaulėžiūros yra priverstos rungtis tarpusavyje.

Kaip bandžiau parodyti, pasaulėžiūra tvirtai šakniya subjektyvaus įsitikinimo dirvoje, kol ją nepalijaujami tręšia atitinkama patikimumo struktūra. Kai patikimumo struktūra ištis optimaliai tinkama ir veikia nepalijaudama, pasaulėžiūra gali pasiekti visiškai neabejotamo ir neginčijamo tikrumo pobūdį. Visuomenės skiriasi gebėjimu suteikti tokias tvirtas patikimumo struktūras. Apskritai imant, galima sakyti, jog šis gebėjimas tolydžio tuo mažesnis, kuo arčiau

šiuolaikinių industrinių visuomenių esame. Pirmą kartą gentis tai gebėjo padaryti geriau nei senovės miestas, kuris vis dėlto tam buvo pasirengęs kur kas geriau nei mūsiškės visuomeninės formacijos. Šiuolaikinės visuomenės pačia savo prigimtimi yra didžiai diferencijuotos bei segmentuotos ir tuo pat metu užtikrina nepaprastai aukštą komunikacijos tarp skirtingų savo segmentų laipsnį. To priežastys, nors sudėtingos, anaipol nėra nesuprantamos. Jas lemia atitinkamo laipsnio darbo pasidalijimas, sukeltas industrinių gamybos būdų, ir atitinkamos bendrabūvio schemos, taip pat industrializmo nulemta socialinė stratifikacija ir komunikacija. Asmuo šias struktūras patiria kaip diferencijuotus bei segmentuotus socializavimosi procesus, dažniausiai prasidedančius jau ankstyvoje vaikystėje. Augdamas jis suvokia privaląs įvaldyti daug skirtingų vaidmenų, kartais tiesiog priešingų, ir sugebėti bent kai kuriuos iš jų griežtai atidalinti, nes jie toli gražu ne visi lygiai tinka įvairioms jo socialinio gyvenimo sritims. Dėl to asmuo įgauna ir tampa priverstas palaikyti vidinę atstumą, pasidaro viduje atšalus kai kurių savo vaidmenų atžvilgiu – kitaip tariant, atlieka juos apsimestinai. Pavyzdžiui, šeimoje jaunuolio reikalaujama laikytis vidurinėsios klasės gyvenimo būdo bei moralės, o bendraamžių kompanijoje jis, priešingai, raginamas pažeisti „senamadiškas“ jos taisykles. Ir kol asmuo saistys save tiek su šeima, tiek su bendraamžiais, tol jis bus priverstas skirtingu metu atlikti abu šiuos gerokai prieštarigus vaidmenis. Jeigu „tikrąjį“ save jis sutapatins su šeima, tai bendraamžių papročiams pataikaus „tik išoriškai“; o jei gilesnę tapatybę, labiau tikėtina, jaus su bendraamžiais, tai šeimoje „tik atvaidins, kas priklauso“. Bet kuriuo atveju, neišvengiamai bus vaidmenų, atliekamų apsimestinai, nenuoširdžiai, paviršutiniškai – su vidiniu atšalumu.

Tai neišvengiamai veda prie padėties, kai dauguma patikimumo struktūrų bus tik dalinės, todėl silpnos. Jos tesutvarko tik dalį asmens pasaulio ir nė iš tolo nebeturi tokio įtaigumo kaip „prigimtos“, „savaime suprantamos“, neišvengiamos struktūros. Dauguma pirmųjų, archajinių visuomenių narių gyveno socialiniuose institutuose (kaip gentis, klanas ar net polis), apėmusiuose beveik visus reikšmingus jų santykius, kuriuos tik jie turėjo su kitais. O šiuolaikinis žmogus būva iškart daugelyje pasaulių, migruodamas pirmyn atgal tarp besirungiančių ir dažnai prieštaringų patikimumo struktūrų, kurių kiekviena yra nusilpninta kaip tik priverstinio sambūvio su

kitomis patikimumo struktūromis. Ir be tikrovę patvirtinančių *reikšmingųjų kitų*, čia nuolat visur painiojasi tikrovę ardantys „anie kiti“, erzinantys netikėliai – šiuolaikinė kankynė *par excellence*.

Šis socialiai prieinamų pasaulių pliuralizmas pasirodė esąs perdėm opus religijai, ir vėlgi visai ne dėl kokių nors mįslingų priežasčių, tarp kurių lemiamą būtų buvusi protestantiškoji reformacija ir tolesnės jos schizmos. Kaip tik šis pliuralizmas, o ne kažkoks mįslingas intelektualinis malonės praradimas, mano galva, yra visų svarbiausioji priežastis, dėl kurios religinės tradicijos prarado patikimumą. Sociologiškai kalbant, santykinai lengva būti kataliku socialinėje situacijoje, kurioje savo *reikšminguosius kitus* iš anksto galima apriboti bendraminčiais katalikais, kai ištis belieka nedaug pasirinkimų, o visos pagrindinės institucinės galios įkinkytos palaikyti bei patvirtinti katalikiškąjį pasaulį. Padėtis visai kitokia, kai diena iš dienos esi priverstas pečiais trintis su visų įsivaizduojamų atmainų „anais kitais“, bombarduojamas santykių, ignoruojančių ar net neigiančių tavo katalikiškas mintis, ir vos begali rasti bent kokį tikrai katalikišką kampelį, kuriame galėtum pasislėpti nuo viso šito siaubo. Ištis, šiuolaikinėje visuomenėje labai, labai sunku išlikti *entre nous* [„tarp mūsų“, pranc.], ypač religijos srityje. Šis paprastas sociologinis faktas, o ne kažkokia magiška nenumaldoma „mokslinė pasaulėžiūra“, ir yra tikroji religijų patikimumo krizės šaknis.

Šis faktas taip pat paaiškina, kodėl „nebėra įmanoma“ tikėti ne tik Naujojo Testamento tebeklais, bet kone išvis bet kuo religiška. Religiniai teiginiai nuo visiškai neabejotamo tikrumo nusmuko ligi šiaip manymo, nuomonės ar „religinio polinkio“ (iškalbingas terminas, atskleidžiantis, apie ką iš tikrųjų kalbame). Pliuralistinė situacija ne tik suteikia asmeniui pasirinkimą – ji verčia rinktis. Ir jau vien dėl to neabejotamas religinis tikrumas labai retai beaptinkamas reiškiny. Verta prisiminti, kad žodžio *haeresis* pažodinė reikšmė – ‘pasirinkimas’. Kiekviena religinė bendruomenė pliuralistinėje situacijoje pačia tiesiogine prasme tampa „erezija“ su visu tuo psichologiniu bei socialiniu skystumu, kurį mena šis terminas. Taigi, šiuolaikinis radijo vartotojas gebėjimą tikėti prarado anaipol ne dėl mokslinio pažinimo bei technologijų, įgalinusių pagaminti jo radiją. Labai panašu, jog tai jam išvis negirdėti dalykai, dėl kurių jis mažiausiai kvaršina galvą. Gebėjimą tikėti jis prarado dėl idėjų ir sampratų apie pasaulį gausos, plūstančios į jį iš radijo ir kitų

žiniasklaidos priemonių. Ir mes jį šioje nelaimėje labai suprantame bei atjaučiame, todėl nėra reikalo ja taip baisėtis.

Trumpai tariant, sociologijos, ypač žinojimo sociologijos, perspektyva ištis gali išlaisvinti. Kitos analitinės disciplinos išlaisvina mus nuo nebegyvos praeities naštos, o sociologija išlaisvina nuo dabarties tironijos. Vos tik suvokiame savo padėtį sociologijos požiūriu, ji liaujasi darysi mums nebeatšaukiamos lemties įspūdį. Kas be ko, neįmanoma staiga imti ir iššokti iš paties savęs. Mūsiškė padėtis tebeveikia mus net ir tada, kai ją perpratome, – mes esame ir liekame socialios būtybės netgi tada, kai tampame sociologais. Ir vis dėlto įgauname šiokios tokios laisvės nuo šiuolaikinių „savaimė suprantamų tiesų“. Vokiečių istorikas Leopoldas fon Rankė yra pasakęs, jog „kiekvienas amžius Dievui artimiausias“, šitaip atmesdamas vulgarų progresyvizmą, savąją istorinę dabartį laikantį istorijos viršūne. Sociologijos žiūra tik padrąsina mūsų gebėjimą bet kurio amžiaus atskleistą tiesą tirti pripažįstant savitą jos „artumą Dievui“.

Mano galva, tai savaimė nemažas intelektualinis laimėjimas, bet aš linkęs eiti dar toliau ir drįsiu pareikšti, jog pats požiūris į religiją kaip į žmogaus kūrinį ar projekciją turi būti vėl atverstas atgal ir kad šis jo atvertimas teologijai suteikia metodą, pajėgų deramai atsiliepti į sociologijos iššūkį. Jei aš teisus, tai galėsime skaniai pasijuokti iš Fojerbacho.

Fojerbachas religiją laikė paties žmogaus būties išdidinta projekcija, tai yra išdidintu pačiu žmogumi. Todėl ir teologiją ketino suvesti į antropologiją, tai yra religiją paaiškinti per ją grindžiančią žmogiškąją tikrovę. Tam Fojerbachas perėmė hėgeliškąją dialektikos sampratą, tik iš pagrindų pakeitęs jos prasmę. Dialektikos sąvoka tiek Hėgelio filosofijoje, tiek kitur reiškia abipusį santykį tarp subjekto ir objekto, „dialogą“ tarp sąmonės ir to, kas anapus sąmonės. Hėgeliškoji dialektikos samprata pradžioje buvo išplėtotą teologijos kontekste, „dialogui“ vykstant tarp žmogaus ir Dievo. O Fojerbachui ji virto dialogu tarp žmogaus ir paties žmogaus kūrinio. Kitaip tariant, užuot buvusi dialogu tarp žmogaus ir žmogų pranokstančios tikrovės, religija virto savotišku paties žmogaus monologu.

Ne tik Markso bei Froido požiūriai į religiją, bet ištisa istorinė-psichologinė-sociologinė religinių reiškinių aiškinimo tradicija po Fojerbacho iš esmės tik plėtojo tą pačią sampratą ir tą pačią

procedūrą. Sociologinė religijos teorija, ypač kai taikoma žinojimo sociologijos pagrindu, tik ligi galo pratęsia fojerbachiškąją religijos kaip žmogaus projekcijos – tai yra kaip mokslui prieinamo žmogiškosios istorijos reiškinių – sampratą.

Dera turėti omenyje, jog Fojerbachas, Marksas ir Froidas – visi trys apvertė pirminę Hėgelio dialektiką. Jų oponentams tai reiškė dialektiką, pastatytą ant galvos, o sekėjams – dialektiką, pagaliau pastatytą ant kojų. Įvaizdis, žinoma, priklauso nuo tikrovės sampratos. Šiaip jau įmanoma, kad abi žiūros sugyventų, kiekviena savoje atskaitos sistemoje. Tuomet kas vienai atrodo kaip žmogaus projekcija, kitai gali pasirodyti kaip dieviškos tikrovės atspindys. Vienos perspektyvos logika anaip tol neužkerta galimybės kitai.

Gal būtų verta pasitelkti analogiją. Jei kokia intelekto išmonė gali atrodyti gryna žmogaus sąmonės projekcija, tai pirmiausia matematika. Matematikas gali būti visiškai atsiskyręs nuo bet kokio ryšio su gamta ir vis dėlto sėkmingai toliau konstruoti savo matematines visas, kurios gimsta tiesiog iš jo proto kaip grynas žmogiškojo intelekto kūrinys. Tačiau vienas iš labiausiai stulbinančių ir kaskart vis patvirtinamų šiuolaikinio gamtos mokslo atradimų yra tai, kad pati gamta iš esmės yra matematinių santykių audinys (nepriklausomai nuo tų ar anų gamtos procesams taikomų matematinių formulių). Griežtai tariant, matematika, gimusi kaip žmogaus sąmonės projekcija, kažinkaip atitinka išorinę matematikai irgi paklūstančią tikrovę, kurią žmogaus intelektas šiaip jau tik atspindi. Kaip šitaip gali būti? Žinoma, žmogus ir pats yra tos visa apimančios tikrovės dalis, tad jo sąmonės struktūros iš pagrindų giminingos empirinio pasaulio struktūroms. Tiek projekcija, tiek atspindys – abu priešingos krypties judesiai vyksta toje pačioje visa apimančioje tikrovėje.

Tas pat pasakytina apie žmogaus religinę vaizduotę. Šiaip ar taip, bet kokia savo vardo verta teologija, regis, privalės šia galimybe remtis. Ir dėl to jokių būdu *nereikia* ieškoti religinių reiškinių anapus žmogiškųjų projekcijų. Socioistoriniam reliatyvizmui negali atsispirti niekas. Kad ir kokie būtų tie reiškiniai, jie *irgi* bus žmogiškosios projekcijos, žmonijos istorijos produktai, žmogaus socialiniai konstruktai. Tai, kas ant-gamtiška, negali būti suvokiama kaip anklavas gamtiškajame pasaulyje – ne labiau, pavyzdžiui, nei laisvė gali būti suvokiama kaip skylė priežastingumo audinyje. Tikrasis teologinis sprendimas – jog vidur šio neišbrendamo žmogiškųjų projekcijų srauto, pačiame sraute, o ne šalia jo, esama užuominų apie visiškai „kitą“ tikrovę, kurią žmogaus vaizduotė galų gale tik atspindi.

NELIETUVIŠKA ASMENVARDŽIŲ RAŠYBA

Bartas, Karlas = Karl Barth
 Bultmanas, Rudolfas = Rudolf Bultmann
 Fojerbachas, Liudvigas = Ludwig Feuerbach
 Froidas, Zigmundas = Sigmund Freud
 Hėgelis, Georgas Vilhelmas Frydrichas = Georg Wilhelm Friedrich Hegel
 Manheimas, Karlas = Karl Mannheim
 Marksas, Karlas = Karl Marx
 Mydas, Džordžas Herbertas = George Herbert Mead
 Rankė, Fransas Leopoldas, fon = Franz Leopold von Ranke
 Šeleris, Maksas = Max Scheler

Ištraukos verstos iš: Peter L. Berger. *A Rumour of Angels: Modern Society and the Rediscovery of the Supernatural*. London: Allen Lane The Penguin Press, 1970, p. 18–21 ir 50–65.

Iš anglų kalbos vertė Dainius RAZAUSKAS.

Zitos Paulikienės audinys. 2023 m. Flavijaus Piliponio nuotrauka

PASaulio lietuvių dainų
ŠVENTĖS FONDAS

Būdas. 2024 Nr. 5 (218)

Žurnalas leidžiamas nuo 1988 metų,
kas du mėnesius

Nuo 1989 m. iki 2019 m. Nr. 1 – žurnalas
„Liaudies kultūra“.

REDAKCIJOS ADRESAS:
Barboros Radvilaitės g. 8, LT-01124 Vilnius

VYRIAUSIOJI REDAKTORĖ

Saulė MATULEVIČIENĖ, tel. 261 34 12
e. p. saule.matuleviciene@gmail.com

SKYRIŲ REDAKTORIAI:

Dainius RAZAUSKAS – bendrieji kultūros
klausimai, mitologija, tel. 261 31 61,
e. p. dainius.razauskas@lnkc.lt

Juozas ŠORYS – etnologija, tautodailė, etninės
veiklos realijos, tel. 261 31 61,
e. p. jsorys9@gmail.com

Lina LEPARSKIENĖ – bendrieji kultūros
klausimai, istorija, tel. 261 31 61,
e. p. lina.lepraskiene@lnkc.lt

Maketo autorius – Rokas GELAŽIUS

Santraukas į anglų kalbą verčia
Gabriella ŽIČKIENĖ

Kalbos redaktorė – Asta ŽŪKAITĖ

REDAKCIJINĖ KOLEGIJA:

Prof. habil. dr. Audrius BEINORIUS, Vilniaus
universiteto Azijos ir transkultūrinių studijų
institutas, Universiteto g. 5, LT-01513 Vilnius

Doc. dr. Vytautas RINKEVIČIUS,
Vilniaus universiteto Baltistikos katedra,
Universiteto g. 5, LT-01513 Vilnius

Doc. habil. dr. Ingė LUKŠAITĖ, Lietuvos
istorijos institutas, Kražių g. 5,
LT-01108 Vilnius

Habil. dr. Nijolė LAURINKIENĖ, Lietuvių
literatūros ir tautosakos institutas,
Antakalnio g. 6, LT-10308 Vilnius

Menotyrininkė dr. Alė POČIULPAITĖ

Prof. habil. dr. Daiva RAČIŪNAITĖ-
VYČINIENĖ, Lietuvos muzikos ir teatro
akademija, Gedimino pr. 42, LT-01110 Vilnius

Doc. dr. Krescencijus STOŠKUS, Vilniaus
universitetas, Didlaukio g. 27, LT-08303 Vilnius

Dr. Žilvytis ŠAKNYS, Lietuvos istorijos
institutas, Kražių g. 5, LT-01108 Vilnius

Vida ŠATKAUSKIENĖ, Lietuvos nacionalinis
kultūros centras, Barboros Radvilaitės g. 8,
LT-01124 Vilnius

Prof. dr. Vyktas VAITKEVIČIUS, Klaipėdos
universitetas, Baltijos regiono istorijos ir
archeologijos institutas, Tilžės g. 13,
LT-91251 Klaipėda

Dr. Marija ZAVJALOVA

TURINYS:

Pakeliui su Vyktu. Pokalbis su V. VAITKEVIČIUM | 1

Tyrimai

Vyktas VAITKEVIČIUS, Šarūnas SUBATAVIČIUS.
Kur veda sėlių šventtakis? | 6

Dainius ELERTAS.
1863 m. sukilimo Baltijos epizodas. I d. | 21

Arūnas SVERDIOLAS.
Svotbinė rėda: mainų mazgas. I d. | 36

Daiva RAČIŪNAITĖ-VYČINIENĖ.
Ožys ir jo garsinė aplinka, IV dalis:
„Oželio“ dainų tekstai ir potekstės | 48

Tautodailė

Aušra JASIUKEVIČIŪTĖ.
Ką atskleidžia liaudies dailės paroda „Iš šerdies“ | 66

Oksana JUDAKOVA.
Apie gruntinius vandenius, maitinančius
Pasaulio medį. Tradicijos ir autentiškos raiškos
santykis parodoje „Iš šerdies“ | 73

Skaitymai

Piteris BERGERIS. Žinojimo sociologija | 81

Žmonės pasakoja

Rasa Alė PETRONYTĖ. Palikimas | 89

Vytautas VAJAGA. Apaštiečiai | 90

Viršelyje: Antano Jusevičiaus medžio skulptūra „Mėlyno kraujo medis raudonas“.
1996 m. Flavijaus Piliponio nuotrauka

LIETUVOS
KULTŪROS
TARYBA

Projektą „Etninės kultūros paveldas XXI a.:
tyrimai ir interpretacijos II“ remia Lietuvos
kultūros taryba. Skirta 7 000 eurų.

MEDIJŲ RĖMIMO FONDAS

Projektą „Kultūros paveldas ir gyvoji tradicija:
tąsa, kaita, kartotė“ remia Medijų rėmimo fondas.
Skirta 25 000 eurų

Redakcija nereikalauja, kad diskusinio pobūdžio nuomonės sutaptų su redakcijos nuomone.

© Būdas, 2024

Steigimo liudijimas Nr. 152 | Pasirašyta spaudai 2024 10 22

Formatas 70×100/8 | Rinkta kompiuteriu. 12 sp. l. | Tiražas 900 egz.

Lietuvos nacionalinis kultūros centras, Pasaulio lietuvių dainų šventės fondas.

Barboros Radvilaitės g. 8, LT-01124 Vilnius | <http://www.zurnalsbudas.lt>

Spausdino UAB „DRUKA“, Mainų g. 5, Klaipėda 94101